

BRANKO ČOLOVIĆ: MANASTIR KRKA

B. ČOLOVIĆ, *Manastir Krka*, Zagreb: Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta" 2006., (Biblioteka izvori), 208 stranica (11 stranica sažetka na engleskom jeziku, 12 stranica bibliografije, 243 bibliografske jedinice, 7 stranica indeksa osobnih imena i mjesta i 3 stranice ikonografskog indeksa), 121 ilustracija (22 fotografije u boji, 7 planova), 24 cm, ISBN 953-6627-83-3.

Autor mr. sc. Branko Čolović jedan je od rijetkih povjesničara umjetnosti u Hrvatskoj kojem je u fokusu istraživačkog rada pravoslavna sakralna baština, posebno ikonopis. Njegov interes prvenstveno je baziran na područje Dalmacije, dok se u posljednje vrijeme počeo baviti i područjem kontinentalne Hrvatske. Tijekom dugogodišnjih istraživanja, koja potkrjepljuje temeljitim obilascima terena, objavio je više znanstvenih i stručnih radova u domaćoj i inozemnoj periodici i bio organizator više muzejskih izložbi. U svojim radovima pisao je o dalmatinskim manastirima Krki i Dragoviću, hercegovačkom manastiru Žitomisliću, crkvama sv. Đurđa u Kninskom polju, sv. Nikole u Žagroviću, sv. Stevana u Golubiću, sv. Jovana u Strmici, sv. Đurđa u Plavnu, sv. Nikole u Vrbniku, sv. Trojice u Biskupiji, sv. Ilije u Markovcu, sv. Nikole u Vrlici, sv. Petra i Pavla u Tepljuhu, sv. Arhandela Mihajla u Drnišu, sv. Dimitrija u Konjevratima, sv. Luke u Mokrom polju, sv. Jovana u Ivoševcima, sv. Petra i Pavla u Biovičinu selu, sv. Petra i Pavla u Zelengradu, Rođenja Bogorodice u Medviđi, sv. Jovana Krstitelja u Benkovcu, sv. Nikole u Kuli Atlagića, sv. Petke u Bjelini, sv. Nikole u Bratiškovcima, sv. Spiridona u Skradinu, Uspenja Bogorodice u Dicmu i Blagovijesti Presvete Bogorodice u Dubrovniku.

Monografija *Manastir Krka* predstavlja donekle izmijenjenu verziju rada koji je autor obranio kao magistarsku tezu na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Monografski pristup ovako kompleksnoj temi je zahvalniji za interdisciplinarni timski rad, čega je svjestan i sam autor, a što navodi u *Predgovoru* knjige; međutim, čak i individualnim naporima učinjeno je zaista puno. S punim pravom možemo reći da je po prvi put na temu manastira Krke objavljen rad koji poprilično demitologizira određena stajališta uvriježena u nacionalnim historiografijama i koji je obuhvatio toliki broj segmenata kulturnog naslijeđa manastira.

Uvodni dio knjige započinje dojmljivim i slikovitim opisom prirodnog manastirskog ambijenta koji otkriva autorovu iznimnu nadarenost za raskošan literarni izričaj. Autor potom kronološkim redom navodi povijesne i kartografske izvore te donosi pregled historiografije o manastiru. Pregled započinje najstarijim datiranim izvorom, prijepisom dragomana Cosme Calavra Imbertija iz 1458. godine, u kojem se spominje izvjesni monah Pahomije, a završava navođenjem djela Slobodana Mileusnića o manastiru Krka, tiskanom u Beogradu 1994. godine. Autor iznosi ukupno 34 povijesna i kartografska izvora u kojima se spominje manastir, te 27 znanstvenih i stručnih radova koji se, više ili manje

opširno, bave pitanjima vezanima uz manastir. Posebnu važnost autor pridaje gramati dabrobosanskog mitropolita Gavriila Avramovića iz 1578. godine kojom se manastiru dodijeljeni izvjesni posjedi, relativno neovisan položaj od samog mitropolita i omogućen prihod od parohijske službe.

U Poglavlju *Istorija Manastira Krke* autor kazuje o utjecaju koje je buđenje nacionalne svijesti među intelektualnom elitom 19. st. imalo na onovremenu historiografiju. Nacionaliziranjem historiografije nacionalizirana je i kulturna baština, što je znatno izmijenilo dotadašnja poimanja povijesti manastira. Unošenjem suvremenih nacionalnih kategorija u povijest stariju od 19. st., posebno s velikim nacionalnim nabojem u srednjovjekovnu povijest, stvoreni su brojni nacionalni mitovi koji su još uvijek sveprisutni u historiografiji. S pojavom knjige *Pravoslavna Dalmacija*, episkopa dalmatinsko – istarskog Nikodima Milaša, objavljenom 1901. godine u Novom Sadu, povijest manastira Krke stavljena je isključivo u kontekst Srpske pravoslavne crkve. Autor zaključuje da je upravo Nikodim Milaš u historiografiju uveo mišljenje kako je baš Jelena, supruga bana Mladena III. Šubića i sestra cara Dušana, utemeljiteljica manastira Krke. Ovo je postao najsporniji podatak iz povijesti pravoslavlja u Dalmaciji. Autor ističe i podatak da u svim službenim šematizmima Pravoslavne crkve izdanima prije Milaševe uprave dalmatinskom eparhijom, kada god bi se o crkvama i manastirima povelu riječ, slijedio je zaključak da o njima nema povijesnih podataka. Mišljenje o manastiru Krki kao Jeleninoj zadužbini toliko se uvriježilo u kasnijoj srpskoj historiografiji da se danas najčešće smatra neospornom činjenicom. Temeljeći svoje stavove isključivo na dostupnoj arhivskoj građi, autor je povijest manastira stavio u do sada najrealniji kontekst.

U poglavlju knjige *Arhitektura manastira Krke*, autor raspravlja o strukturi arhitektonskih dijelova koji čine manastirsku crkvu: oltarnog prostora, glavnog broda, priprate i zvonika. Zbog specifičnosti prostorne kompozicije manastirske crkve, koja se ogleda u strukturalnoj raznolikosti i kronološkoj višeslojnosti, autor je izbjegao uobičajen metodološki pristup koji podrazumijeva sagledavanje sastavnih dijelova crkve kao jedne arhitektonske cjeline i pristupio analiziranju svakog sastavnog dijela pojedinačno. U ovo su poglavlje također uvrštene kapela sv. Save i kripta, tj. pećinski prostor koji se nalazi ispod same crkve.

Uvodne riječi poglavlja posvećene su titularu manastirske crkve, sv. Arhandelu Mihajlu. Autor smatra da je ovaj titular manastirska crkva prvenstveno ponijela zbog toga što je podignuta nad pećinom. Crkve podignute nad pećinskim prostorima gotovo su redovno posvećene ovom patronu i u drugim dijelovima kršćanskog svijeta. Potrebno je dodati i istaknuti da ova veza nije slučajna. Više je primjera gdje su pećinski prostori iznad kojih su podignute crkve u antičko doba bili u funkciji mitraičkih svetišta ili gdje se postojeća infrastruktura mitreja samo adaptirala za kršćanski kult. Bliske primjere gradnje crkava na arhitektonskim ostacima mitreja pružaju župna crkva sv. Mihovila u Prološcu Donjem u Imotskoj krajini i lokalitet Grčine u Bijelom polju kod Mostara. Vrlo je moguće da titular sv. Arhandela Mihajla u slučaju manastira Krke također ukazuje na prvotnu namjenu pećinskog prostora nad kojim je crkva, tj. njen oltarni dio podignut. Da se ovaj pećinski prostor koristio i u antičko doba svjedoči pokretni arheološki materijal pronađen u njemu osamdesetih godina prošlog stoljeća prilikom zaštitnih radova na manastiru.

O kulturnoj namjeni mjesta u antičko doba možda svjedoče i antički spoliji koji se nalaze u manastiru. Iako provenijencija ovih spolija nije pouzdana i gotovo u slučaju svakog u obzir dolazi pretpostavka da je donesen s obližnjeg antičkog grada Burnuma, ipak se ne smije odbaciti mogućnost da pojedini spoliji izvorno potječu s mjesta manastira. Dva najreprezentativnija primjerka rimske kamene plastike koji se nalaze u manastiru sepulkralnog su karaktera. Riječ je o dijelu antičkog sarkofaga s prikazom apoteoze pokojnika. Do prije nekoliko godina sarkofag je stajao u trijemu, prislonjen uz stepenice desno od vrata manastirske crkve, dok se sada, protivno konzervatorskoj praksi, nalazi uzidan u novopodignuti zid lijevo od kapije manastirskog dvorišta. Drugi antički spolij nalazi se uzidan u zid manastirske crkve, u kutu lijevo od vrata, gdje se dodiruju zidovi glavnog broda i priprate crkve. Riječ je o reljefnom prikazu kantara iz kojega se izvija vinova loza s tri grozda. Ovdje se vjerojatno radi o antičkom nadgrobnom spomeniku u obliku are, kojem je stranica s kantarom, vinovom lozom i grozdovima grožđa izabrana za vidnu zbog simboličkog značenja ove predstave. Nedavno je u kamenim gomilama iznad zgrade Bogoslovijske pronađen još jedan, vjerojatno također antički, profilirani ulomak ruba natpisnog polja. Ovaj ulomak prenesen je u manastir.

Srednjovjekovni spoliji također su prisutni u manastiru, a vrlo je moguće da i određeni graditeljski slojevi današnjeg manastira potječu iz tog vremena. Posebno je interesantan prozor na južnoj fasadi crkve koji ima elemente gotičkog stila, ali zbog nedostatka zaglavnog kamena luka nije moguće izvršiti njegovu sigurnu dataciju. Autor smatra da je današnja priprata crkve vjerojatno ostatak crkve koja je podignuta u kasnom srednjem vijeku i na koju je kasnije prigraden središnji dio s kupolom. Kasnosrednjovjekovnom graditeljskom sloju autor također pripisuje i istureni temeljni zid uz sjeverozapadni pilastar u glavnom brodu crkve. Prilikom zaštitnih radova na crkvi sedamdesetih godina prošlog stoljeća pronađeni su ulomci muranskog stakla i dijelovi rozete koji također pripadaju razdoblju kasnog srednjeg vijeka. Iz tog su razdoblja vjerojatno i ulomci četiri stupa s kapitelima koji danas podupiru krstionicu u priprati crkve i jedan kapitel u kripti ispod crkve, tj. u produžetku kapele sv. Save. Prilikom zaštitnih radova u unutrašnjem dvorištu manastirskog kompleksa 1989. godine otkriveni su temeljni ostaci arhitekture i tri skeletna groba, koji se također datiraju u kasni srednji vijek.

Poglavlje *Manastirske zgrade* posvećeno je zgradama koje čine manastirski kompleks. Kompleks se sastoji od kamenih dvokatnih zgrada koje okružuju manastirsko dvorište s trijemom. Riječ je o manastirskim ćelijama, trpezariji, salonu, biblioteci i raznim prostorijama za gospodarsku namjenu koje su, kako svjedoče manastirski natpisi, izgrađivane ili obnavljane tijekom 18. i 19. stoljeća. Ove zgrade zatvaraju sjeveroistočno, sjeverozapadno i jugozapadno krilo, dok crkva zatvara jugoistočno krilo manastirskog kompleksa. Autor zaključuje kako ovakva organizacija prostora ima više uzor u franjevačkim samostanima u Dalmaciji nego u manastirima istočnog pravoslavnog svijeta, gdje je uobičajeno da se crkva postavlja u sredinu manastirskog kompleksa.

U poglavlju *Manastirska imanja* autor donosi kratak pregled manastirskih posjeda u okolici. Autor navodi da je manastir imao posjede u selima Lašković, Vačanima, Kosovu, Drnišu i Kožlovcu. S ovih posjeda manastirsko bratstvo opskrbljivalo se svakod-

nevnim živežnim namirnicama, dok su višak proizvoda koristili u razmjenu za druga dobra. Autorovom popisu manastirskih posjeda dodajemo posjed koji je manastir Krka imao u Modrinom Selu. Ovaj posjed, koji se sastojao od kompleksa stambenih zgrada, vinograda, oranica i pašnjaka ukupne površine oko 7,5 ha, manastir je stekao u drugoj polovici 19. stoljeća. Posjed se nalazio u blizini crkve sv. Petra i Pavla, na granici s katastarskim općinama Kolašac i Biovičino selo. U vrijeme stvaranja franciskanskog katastra za katastarsku općinu Modrino Selo, posjed je bio u vlasništvu familije Kolundžić. U vrijeme reambulacije franciskanskog katastra, koja se provodila u periodu između 1871. i 1879. godine, dio ovog posjeda uknjižen je na manastir Krku, dok je drugi dio uknjižen na Todora Kolundžića. Dotični Kolundžić bio je brat krčkog jeromonaha Amvrosija Kolundžića (1836. – 1898.), što ukazuje da se jeromonah Amvrosije odrekao svog dijela familijarnog posjeda u korist manastira Krke.

U sljedećem poglavlju koje nosi naslov *Ktitori i graditelji*, autor raspravlja o manastirskim ktitorima na temelju počasnih natpisa građevinskog karaktera iz samog manastira te dostupne arhivske građe. Posebno je značajan natpis u oltarnom prostoru crkve koji kazuje o obnovi manastirske crkve 1787. godine za arhimandrita Nikanora Bogunovića, a uz to spominje i podatak da je hram podignut 1577. godine. Autor ukazuje da podaci iz natpisa proturječe osmanskome opširnom popisu za Kliški sandžak iz 1550. godine, koji još tada potvrđuje postojanje crkve sv. Mihajla. Dok u slučaju priprate manastirske crkve autor pretpostavlja graditelje iz dalmatinskih primorskih gradova, smatra da su glavni brod s kupolom mogli podignuti samo majstori s istoka koji su poznavali srpsko crkveno graditeljstvo i rašku arhitekturu.

U poglavlju *Unutrašnji prostor i oprema* autor u kratkim crtama opisuje unutrašnjost crkve i crkveni namještaj te konstatira kako je ikonostas zapravo jedini pravi element ukrašavanja unutrašnjosti crkve.

Sljedeće poglavlje knjige nosi naslov *Ikonostas*. Ikonostas manastirske crkve izrađen je od gipsa, što je u Dalmaciji iznimna pojava, a ikone su postavljene u pozlaćene profilirane okvire. Autor smatra da je ikonostas današnji izgled, u građevinskom kao i u sadržajnom smislu, dobio tek u prvim desetljećima 18. stoljeća. Zajedno s prijestolnim ikonama, nadverjem i ikonama carskih dveri, ikonostas broji ukupno 55 ikona. Autor dalje u tekstu donosi iscrpan opis i analizu ikona po zonama ikonostasa. Četiri prijestolne ikone okovane venecijanskim srebrom, dimenzija oko 100 × 70 cm, s predstavama Bogorodice s Hristom – tipa Odigitrije, Isusa Hrista Cara Careva i Velikog Arhijereja, Arhandela Mihajla i Sv. Jovana Kefaloforosa, djela su vrhunske kretske – venecijanske ikonopisačke škole koja je izrasla na tradicijama umjetnosti iz doba Paleologa. Autor knjige ove ikone datira u sedmo desetljeće 16. stoljeća, a u pogledu njihova autorstva pripisuje ih čuvenom slikaru Mihajlu Damaskinu.

Četiri zone ikonostasa iznad prijestolnih ikona čine ikone ruskog porijekla. Prosječna dimenzija ovih ikona iznosi oko 30 × 36 cm. Autor ih, prema stilu, dijeli u tri različite grupe. Jedna grupa ikona nastala je 1704. godine, a djelo su slikara Mihajla Ivanova, sina

Filaeva, koji je ostavio potpis na ikoni Nerukotvorenog obraza Hristovog. Autor knjige dovodi ove ikone u vezu s putovanjem krčkih monaha u Rusiju početkom 18. stoljeća.

U poglavlju *Riznica* autor analizira riznicu manastira Krke, ističući kako je riječ o jednoj od najbogatijih riznica Srpske pravoslavne crkve. Riznica je početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, zajedno s drugim vrijednim pokretnim dobrima manastira Krke, premještena u Republiku Srbiju, gdje se i sada nalazi. Riznicu čine brojne ikone, bogoslužni sasudi, svečana crkvena odjeća, antiminsi i knjige. Zbog opsega i još uvijek necjelovite inventarizacije rizničnog fonda, autor se posvetio analizi samo najreprezentativnijih predmeta manastirske riznice.

U sljedećem poglavlju *Ikone*, autor analizira zbirku ikona iz manastirske riznice. Podijelio ih je na ikone zapadnog porijekla, te kretske – venecijanske, grčke, srpske i ruske ikone. Ikone zapadnog porijekla su najmalobrojnija, ali i najstarija grupa ikona iz manastirske riznice. Autor ističe ikonu sv. Jovana Krstitelja iz Kožlovca s početka 15. stoljeća, koja je jedna od najstarijih ikona u riznici, i ikonu evanđeliste Marka, kasnogotički – renesansni rad nepoznatog dalmatinskog majstora iz 15. st.

Kretske - venecijansku skupina ikona čine ikone koje su nastale radom ikonopisaca nadahnutih bizantskom umjetnošću iz doba dinastije Paleologa. Autor ističe ikone Bogorodice Utješiteljice i Uspenja Bogorodice iz kistanjske crkve Ćirila i Metodija, koje datira u kraj 15. ili početak 16. stoljeća, Bogorodice izvora života i Jovana Pustinjaka iz 17. stoljeća, Hrista u Grobu ili Hrista Milosrđa iz druge polovice 16. stoljeća, za koju smatra da je možda rad Nikole Zafurija, Sv. Trojice i Bogorodice Trenoduse.

Skupinu grčkih ikona čine ikone oslikavane u Veneciji i grčkim jonskim otocima tijekom 17. i 18. stoljeća pod utjecajem tradicijskog bizantskog i zapadnog baroknog slikarstva. Za prisutnost ovih ikona u Dalmaciju najviše su zaslužne grčke kolonije koje su postojale u Zadru, Skradinu i Šibeniku. Iz manastirske riznice autor izdvaja ikonu O Tebje Radujetsja koju je potpisao krfski slikar Georgij Mihalakij, zatim ikone sv. Atanasija, Vaskrenja Hristova, Svete Trojice sa svetiteljima arhiđakonom Stefanom, sv. Nikolom, sv. Vasilijem, sv. Spiridonom i sv. Jovanom Pustinjakom, koje još uvijek odišu venecijansko - kretskim izrazom. U riznici manastira nalaze se i ikone još jednog potpisanog slikara. Riječ je o Spiridonu Romu koji je naslikao ikonu sv. Antonija, sv. Joasafa i sv. Jovana Bogoslova, zatim ikonu sv. Nikole, sv. Jovana Milostivog i sv. Atanasija i ikonu sv. Vasilija, sv. Jovana i sv. Đurđa. Autor zaključuje kako je motiv sv. Spiridona najučestaliji među ikonama grčkoga tipa.

Srpske ikone najbrojnije su ikone u manastirskoj riznici. One se u ikonopisu sjeverne Dalmacije pojavljuju u većem broju tek početkom 18. stoljeća. Njihovom pojavom intenzivirao se kult srpskih svetitelja među pravoslavnim stanovništvom u Dalmaciji. U manastirskoj riznici čuva se ikona sv. Save i Simeona, koja je starija od ostalih, a po mišljenju autora nastala je u drugoj polovici 17. ili početkom 18. stoljeća. Autor ukazuje i na prisutnost jednog slikara, ili čak čitave radionice koja je sredinom 18. stoljeća radila u crkvi sv. Jovana u Benkovcu i nastavila s trajanjem još nekoliko desetljeća. Autor im

pripisuje ikonostase u crkvama sv. Nikole u Vrbniku, sv. Nikole u Kuli Atlagića, sv. Đurđa u Islamu Grčkom, sv. Petra i Pavla u Tepljuhu i ikone iz Obrovca. Slikarski standardi koje je postavio ovaj slikar primjer su najpotpunijeg baroka u ikonopisnoj umjetnosti sjeverne Dalmacije. Autor knjige pripisuje mu jednu ikonu sv. Đurđa iz manastirske riznice. Drugi najistaknutiji srpski slikar druge polovice 18. stoljeća bio je Vuko Sudarević. Ovaj je slikar ostavio potpis na ikoni Sabora sv. Arhandela sa sv. Trojicom iz manastirske riznice. Autor knjige također mu pripisuje ikonu Kamenovanja sv. Stefana. U riznici manastira našla se i ikona Deizisa koja pripada bokokotorskoj slikarskoj školi.

Za ruske ikone autor smatra da se u Dalmaciji ne pojavljuju prije 18. stoljeća. U manastirskoj riznici više je ikona ruske provenijencije. Autor izdvaja nadverje s predstavom dvojice anđela koji su označeni kao arhandeli Gavrilo i Mihajlo, zatim triptih sa scenom Bogorodice Suzdaljske, ikonu Sabora arhistratiga Mihajla, Bogorodice Širšaje, minejne ikone Preobraženja s Velikim praznicima, Bogorodice s Hristom, Bogorodice Širšaje s Emanuelom, Krštenja Hristovog i Rođenja Hristovog.

U sljedećem poglavlju knjige, koje nosi naslov *Bogoslužbene sasudi*, iznesena je analiza najreprezentativnijih bogoslužnih predmeta iz manastirske riznice. Autor ističe kako zbog dislociranosti riznice nije moguće znati ukupan broj ovih predmeta. Prikaz započinje s kaležom od pozlaćenog srebra iz 18. stoljeća, zatim slijedi srebrna kadionica iz 16. ili 17. stoljeća, više duboreznih drvenih križeva u srebrnom okovu, srebrni križ jeromonaha Makarija iz 1760. godine, križ jeromonaha Mihaila Gomihonina, križ arhimandrita Jeroteja Kovačevića, križ arhimandrita Gerasima Zelića. Posebno se ističe mesingani križ Neofita Njeguša. Osim križeva spomena je vrijedna ruska darohranilica od pozlaćenog srebra izrađena tehnikom iskucavanja, graviranja i na proboj iz 1800. godine. Slijede brojni barokni prijestolni srebrni svijećnjaci, razne tamjanice i panagije. Najznačajniji tekstilni predmet u riznici je zlatotkani epitrahilj Svetog Save koji je krčki proiguman Vikentije Knežević kupio u manastiru Studenici. Ovaj epitrahilj autor datira u 16. stoljeće. U riznici se čuva i zlatotkani epitrahilj izvjesnog episkopa Ruvima iz 18. ili 19. stoljeća.

U poglavlju *Galerija portreta* autor predstavlja bogatu zbirku portreta iz manastirske riznice koji su nastajali u periodu od druge polovice 18. stoljeća do današnjih dana. Među najstarije uvrštavaju se portreti arhimandrita Nikanora Bogunovića i Joanikija Jovanovića Bolgarina, za koje autor smatra da su djelo venecijanskih slikara. Autor dalje spominje portrete Makarija Krnete, arhimandrita Josifa Kneževića, Silvestra Vučkovića, Makarija Vukadinovića, Lukijana Kundajice, Stefana Kneževića, Jeroteja Kovačevića i Neofita Njeguša. Posljednji navedeni portret rad je čuvenog hrvatskog slikara Vlahe Bukovca.

Sljedeće poglavlje knjige nosi naslov *Biblioteka*. Prvi inventar manastirske biblioteke napravio je pedesetih godina prošlog stoljeća jeromonah Jovan Pavlović, sadašnji mitropolit zagrebačko – ljubljanski. Ukupno je inventirao 2734 bibliografske jedinice, od kojih su 70 bile rukopisne knjige. Nakon njega biblioteku je reinventirao Milan Rade-

ka. Izbor rukopisne građe iz manastirske biblioteke autor započinje s Mokropoljskim evanđeljem, četveroevanđeljem nađenim u crkvi sv. Luke u Mokrom polju koji se datira u drugu polovicu 13. stoljeća. Zatim, spominje Paterik bugarske redakcije iz Hilandara iz 1346. godine, Zbornik slova iz oko 1370. godine, Trebnik s iluminacijama iz druge četvrtine 14. stoljeća, Psaltir s kraja 15. ili početka 16. stoljeća, Psaltir iz 1686. godine, Triod Lazarevac iz sredine 16. stoljeća, Četveroevanđelje iz 16. stoljeća, Ljestvica i više Službenih mineja iz 16. stoljeća. Od mlađih rukopisnih knjiga autor izdvaja Žitije sv. Save prepisano u manastiru Kuveždinu 1752. godine, Katehizis ispisan u Skradinu 1757. godine, Čuda presvete Bogorodice iz 1759. godine i Epitom Stefana Markovića iz 1770. godine. U manastirskoj biblioteci čuvaju se i primjerci najranijih srpskih štampanih knjiga poput Oktoiha Crnojevića, Psaltira i Službenika Božidara Vukovića iz 1519. godine, Žitija Simeona i Save iz 1794. godine, Iskusnog podrumara Zaharija Orfelina iz 1783. godine i brojnih drugih vrijednih knjiga. U manastirskoj biblioteci nije zanemariv ni broj grčkih i ruskih knjiga.

Posljednje poglavlje knjige posvećeno je zaključnim razmišljanjima. Autor u kratkim crtama sažima najvažnije spoznaje o manastiru Krki, ističe veličinu, raznolikost i značaj kulturnog naslijeđa manastira i ukazuje da posao na njegovoj interpretaciji nije ni približno priveden kraju.

Marko Sinobad